

§ 0–10

§ 10. Правілы пабудовы сказаў з параўнальнымі зваротамі, знакі прыпынку

134. Прачытайце табліцу. Раскажыце пра пастапоўку знакаў прыпынку ў сказах з параўнальнымі зваротамі, дапоўніўшы прыкладамі.

Параўнальныя звароты	
Выдзяляюцца коскамі:	
у пачатку сказа	
у сярэдзіне сказа	
у канцы сказа	
Не выдзяляюцца коскамі:	
<i>больш як (менш чым, не часцей як, усё роўна як) + параўнальны зварот</i>	
<i>устойлівыя выразы як мага, як след</i>	
параўнальны зварот = іменная частка выказніка	
<i>не, зусім, амаль + параўнальны зварот</i>	
параўнальны зварот = ‘у якасці’	

Выдзяляюцца коскамі параўнальныя звароты, якія пачынаюцца злучнікамі **як, бы, як бы, нібы, нібыта, быццам, як быццам, што, як і, чым**: *Ад шчасця сэрца скача, як дзіця, ад бед яно, як млын, шуміць начамі, варочае цяжкімі камянямі, падлічваючы горычы жыцця* (А. Куляшоў); *Перад вачыма падлеткаў, нібы невядомы, уставаў іх родны край* (У. Караткевіч); *У песень, як і ў людзей, свая доля і свой лёс* (А. Бачыла).

Коска не ставіцца пры параўнальных зваротах перад злучнікамі **як і чым** у спалучэннях *больш як (не больш як), больш чым (не больш чым), менш як (не менш як), менш чым (не менш чым), не бліжэй як, не далей як, не часцей як, не радзей як, не іначай як, усё роўна як* і інш., якія выражаюць абмежаванне ў прасторы, часе, колькасці, калі яны сэнсава і інтанацыйна не выдзяляюцца: **Больш як паўстагоддзя нястом-**

на мысліў, тварыў неспакойны, мудры, здавалася, невычэрпны талент паэта... (І. Мележ); *Менш як два тыдні заставалася да выпускных экзаменаў.*

Не выдзяляюцца коскамі:

- устойлівыя выразы: *як мага, як след, відна як днём, гол як сакол, маўчаць як рыба, ведаць як свае пяць пальцаў і інш.*;
- параўнальныя звароты, якія з’яўляюцца іменнай часткай выказніка: *Святло гэтых зор нібы тайны* (Л. Галубовіч);
- параўнальныя звароты, перад якімі ёсць часціца *не* або прыслоўі *зусім, амаль*: *Да дырэктара прадпрыемства Васіля Пятровіча адносіліся з павагай: ён быў чалавекам патрабавальным, але заўсёды размаўляў з рабочымі не як з падначаленымі; На свяце гумару ўсе дарослыя паводзілі сябе зусім як дзеці;*
- звароты з *як*, калі яны ўжываюцца са значэннем ‘у якасці’ або са значэннем тоеснасці*: *Усе ведалі Алега як добрага рабочага; Быў дзень як дзень.*

135. Прачытайце верш. Да якога віду лірыкі ён адносіцца? Якія моўныя сродкі дапамагаюць перадаць пачуццё пяшчоты? Назавіце адасобленыя члены сказа і параўнальныя звароты, растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку пры іх.

У электрычцы люднай, пры акне,
З дзяўчынай ехаў ён — і тым уразіў,
Што сон яе ў руках трымаў, як вазу,
Не бачыў ні суседзяў, ні мяне.
У вокны барабаніў дождж мацней,
Вагон рыпеў, падрыгваў час ад часу,
А хлопец не аслабіў рук ні разу,
Замёр і сам, як у чароўным сне.

На ўвесь састаў, відаць, вагон адзіны
Ускалыхнуў пяшчотныя ўспаміны.
Глядзелі мы на шчасце маладых,
Пра свой узрост забыўшы на хвілінку,—
І ціха, каб не патрывожыць іх,
Сыходзіў кожны на сваім прыпынку.

М. Маляўка.

136. Прачытайце верш. Што вы ведаеце пра Рагнеду? Праз якія вобразныя сродкі выяўляецца стаўленне аўтара да Рагнеды? Спішыце верш, расстаўляючы прапушчаныя знакі прыпынку. Патлумачце іх пастаноўку.

Рагнеда

Ты прыходзіш з мінулых вякоў
Як багіня
                                зямная кабета.
Я імя тваё звонам падкоў
Высякаю
                                што іскры
  Рагнеда.
Вобраз твой
                                як абраз
  намалю,
Што,
                                здаецца,
  падораны Богам.
Ты сышла на святую зямлю
Нашай памяці
                                зорнай дарогай.
Толькі ўбачу пагляд твой здалёк,
Як адразу знікае туга ўся.
Мо ў цябе я,
                                нібы матылёк
У сінечу нябёс,
  закахаўся.
Зноўку іскры з-пад конскіх падкоў
Нібы знічкі
                                ляцяць над планетай,
Каб прыйшла ты з мінулых вякоў
Як маё ратаванне
Рагнеда.

У. Мазго.

137. Прачытайце сказы. Спішыце, захоўваючы пунктуацыйныя і арфаграфічныя нормы. Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку і напісанне слоў з устаўленымі літарамі.

1. Прырода прыбралася як мала..іца (*С. Давідовіч*). 2. Аказа..ся ў да..гах як у ша..ках (*І. Капыловіч*). 3. Здавалася адбываецца ўсё

нібыта ў сне (*Г. Пярун*). 4. Мінула здаецца больш як па..года пасля гэтага выпа..ку пад старою бярозай (*М. Паслядовіч*). 5. Там сяро..лясной драбязы стаяла і цешылася сабой як княгіня а..сыпаная^с брыльянтамі ці караламі зала..істымі пышкамі высозная разлапістая яліна (*В. Макаравіч*). 6. Як на драж..ах раслі на агаро..е кабачкі і гарбузы (*А. Камароўскі*). 7. Усе ведаюць Міхаіла Іванавіча як чалавека пунктуальнага. 8. Вада ў Кругане нібы тонкае шкло (*Л. Валасюк*). 9. Пачалі лю..і жыць як лю..і (*А. Козел*). 10. Лета маё праля..ела нібыта страла (*Н. Маеўская*). 11. Менш чым за хвіліну яны пашпурлялі ў выкапаны дол мяхі ды рыштунак (*Я. Коней*). 12. Цягнецца дзі..я да кветкі шпышыны прыгожай і яснай нібы тое сонца (*Г. Навасельцава*). 13. І тут быццам кіпнем абдало! (*А. Наварыч*). 14. Больш як дваццаць пар дапытлівых вачэй гля..ела на птушку (*А. Вольскі*).

138. Прачытайце, звярніце ўвагу на выдзеленыя словы. Якой формай назойнікаў (назойнікаў і прыметнікаў) могуць выражацца параўнанні? Перабудуйце прапанаваныя сказы ў сказы з параўнальнымі зваротамі. Запішыце. Які з варыянтаў параўнання больш паэтычны?

Паміж алешніку змяё^ф
Крыніца чорнай паласою
На свет зірнула, лёд прабіла,
Ў старых карчах загаманіла.
Я. Колас.

Здалёк відна
Зямля бацькоў,
Матуль,
Дзе песня б'ецца
Перапёлкай шэрай.
Р. Барадулін.

Зялёны луг, як скінуць вокам,
Абрусам пышным і шырокім
Абапал Нёмна расцілаўся^с.
Я. Колас.

139. Прачытайце тэкст. Вызначце яго стыль. Якая пара года апісваецца ў тэксце? Падбярыце да тэксту заглавак у адпаведнасці з тэмай.

Яшчэ ўчора ўся зямля была ўслана лісцем **рознакаляровым** чароўным як сама **восень**. А сёння гэты пярэсты дыван быццам пасівеў: на ім ляжаў **лебядзіным** пухам снег які як ні дзіўна зусім не хацеў раставаць. І **з-пад** гэтага бялюткага чыстага снегу было бачна дзівоснае лісцвяное покрыва — **восень** нібы апрагнула паверх свайго звычайнага ўбору белы — убор нявесты. Вочы яе схаваліся пад

танюсенькім вэлюмам туманоў якія лёгкай дымкаю на гарызонце злучалі неба з зямлёю (*Паводле Д. Пятровіча*).

Назавіце параўнанні. Чым яны выражаны?

Спішыце тэкст, расстаўляючы прапушчаныя знакі прыпынку.

- Растлумачце напісанне выдзеленых слоў.

Раскрыйце значэнні слоў *пярэсты*, *вэлюм*.

140. Напішыце невялікае сачыненне-апісанне пра любімую пару года або роднага чалавека, выкарыстоўваючы параўнальныя звароты.

§ 0-11

§ 11. Правілы пабудовы складаназлучаных сказаў, знакі прыпынку

141. Прачытайце прапанаваныя азначэнні. Суаднясіце іх з адпаведнымі тэрмінамі.

а) ... — сказ, у якім сэнсава-граматычныя часткі аб'яднаны ў сэнсавае, інтанацыйнае цэлае з дапамогай злучальных злучнікаў;

б) ... — сказ, які складаецца з дзвюх або больш частак, аб'яднаных у сэнсавае, інтанацыйнае і структурна-граматычнае адзінства;

в) ... — сказ, у якім адна састаўная частка падпарадкоўваецца другой з дапамогай падпарадкавальнага злучніка або злучальнага слова;

г) ... — сказ, у якім часткі аб'яднаны ў адно цэлае сэнсава і інтанацыйна (без злучнікаў і злучальных слоў);

д) ... — сказ, які складаецца з трох і больш частак, аб'яднаных рознымі відамі сувязі: злучальнай, падпарадкавальнай, бяззлучнікавай.

142. Прачытайце. Перадайце змест кожнага абзаца з дапамогай складаназлучаных сказаў.

Як вядома, простыя сказы больш характэрныя для гутарковага маўлення, складаныя часцей ужываюцца ў кніжнай мове. Гэта зразумела: кніжная мова адлюстроўвае складаныя, рознабаковыя сувязі прадметаў і з'яў у іх прычынна-выніковай залежнасці. Ва ўсіх стылях складаныя сказы выкарыстоўваюцца па-рознаму. Так, доказна-лагічны характар выкладу ў *навуковым тэксце* патрабуе складаназалежных сказаў з даданымі часткамі ўмовы і прычыны, а таксама